

Wojciech Otrębski Grzegorz Wiącek

JESTEM DOROSŁY - CHCĘ PRACOWAĆ

INWENTARZ PREFERENCJI CZYNNOŚCI ZAWODOWYCH OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ UMYSŁOWĄ

PODRĘCZNIK

Materiały wspierające młodzież z niepełnosprawnością umysłową
w procesie przejścia z edukacji na rynek pracy

Innowacyjny program
przygotowania do wykonywania pracy
zawodowej dla młodzieży z niepełnosprawnością

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Podręcznik został opracowany przez firmę **Europerspektywa** w ramach projektu „Innowacyjny program przygotowania do wykonywania pracy zawodowej dla młodzieży z niepełnosprawnością” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Opracował zespół w składzie:

dr hab. Wojciech Otrębski prof. KUL – kierownik naukowy projektu

dr Grzegorz Wiącek

dr Agnieszka Kulik

mgr Janusz Cioczek

mgr Konrad Konefał

Europerspektywa Beata Romejko

20-411 Lublin, ul. Wolska 11A

www.euoperspektywa.pl

info@euoperspektywa.pl

© Europerspektywa, Lublin 2012

Spis Treści

Wprowadzenie	3
1. Założenia teoretyczne inwentarza	3
2. Konstrukcja inwentarza	5
2.1. Generowanie pozycji testowych	5
2.2. Analiza i ostateczny wybór obszarów	8
3. Rzetelność	9
4. Trafność	12
5. Normalizacja	15
6. Ogólna charakterystyka i stosowanie narzędzia	19
6.1. Opis narzędzia	19
6.2. Przebieg badania oraz obliczanie i interpretacja wyniku.....	21
Bibliografia	24
ANEKS	25

Wprowadzenie

Teoria rehabilitacji wskazuje bardzo wyraźnie, że istotnym elementem w przebiegu praktyki rehabilitacji zawodowej jest opis preferencji czynności zawodowych, pełniących szczególną rolę w rozstrzyganiu, podejmowaniu decyzji dotyczących wyboru szkolenia czy edukacji zawodowej przez osobę niepełnosprawną (Majewski 1995). Aktualnie dostępne na polskim rynku diagnostycznym narzędzia nie mogą być zastosowane wobec grupy osób z niepełnosprawnością umysłową, szczególnie wobec tych, którzy nie czytają ze zrozumieniem.

Od wielu lat istnieje pilna potrzeba konstrukcji narzędzia, które umożliwi pomiar (opis) preferencji czynności zawodowych w grupie osób z niepełnosprawnością umysłową, omijającego wymóg sprawnego czytania. Szukając pomysłów na rozwiązanie tego problemu i pomoc młodzieży z tym rodzajem niepełnosprawności, zespół naukowców i praktyków podjął się przygotowania pakietu materiałów wspierających młodzież z niepełnosprawnością umysłową w procesie przechodzenia z edukacji na rynek pracy. Zatytułowaliśmy go *Jestem dorosły – chcę pracować*. Materiały te odpowiadają potrzebom współcześnie rozumianej edukacji i rehabilitacji zawodowej.

Prezentowany w niniejszym podręczniku *Inwentarz preferencji czynności zawodowych osób z niepełnosprawnością umysłową* jest elementem składowym tych materiałów. Zgodnie z wymogami wobec narzędzi stosowanych w rehabilitacji jego zasadniczą funkcją jest diagnoza (opis) preferencji czynności zawodowych. Stanowi on podstawę współcześnie podejmowanych wobec tej młodzieży działań edukacyjnych i rehabilitacyjnych.

W niniejszym podręczniku użytkownik narzędzia znajdzie wszystkie informacje potrzebne do rozumienia *Inwentarza* i jego konstrukcji oraz wytyczne do jego stosowania i analizy uzyskanych wyników.

1. Założenia teoretyczne inwentarza

Zjawisko zainteresowań ma historię opracowań naukowych sięgającą lat trzydziestych ubiegłego wieku. Od początku też autorzy badań nad zainteresowaniami podkreślali złożoność tego zagadnienia i trudności w jego

pełnym opracowaniu teoretycznym (Super, 1972). Ten fakt wydaje się związany z aktualnymi rozbieżnościami w konceptualizacji zjawiska zainteresowań i w rozstrzygnięciu relacji tego pojęcia m. in. do preferencji zawodowych. A. Gąsiorowska i B. Bajcar (2006) stwierdzają, że pomimo długiej tradycji badawczej i licznych pozycji w literaturze przedmiotu, wciąż w wielu koncepcjach nie rozróżnia się pojęć zainteresowań i preferencji, a nawet również kompetencji zawodowych, traktując je synonimicznie i tak też używając. Powoduje to zamieszanie terminologiczne i wynikającą z tego niejasność poszczególnych wypowiedzi czy całych opracowań.

Aktualne ujęcie zjawiska zainteresowań znajdujemy w koncepcji opracowanej przez zespół pod kierunkiem Cz. Nosala (2006), którzy są autorami „Kwestionariusza Zainteresowań Zawodowych”. Koncepcja ta odwołuje się do znanych teorii zainteresowań i preferencji zawodowych – Hollanda, Kudera, Supera oraz Stronga. Autorzy zaproponowali jednak ciekawe i nowatorskie podejście w postaci interakcyjnego modelu uwarunkowań i przejawów zainteresowań zawodowych (Bajcar, Gąsiorowska, 2006).

W omawianej koncepcji zainteresowania definiowane są jako „względnie stałe i częste ukierunkowanie uwagi, mimowolnej i świadomej, na określone obiekty, czynności, stany lub sytuacje” (Bajcar, Gąsiorowska, 2006, s. 29). Zainteresowania mają swoje źródła w czynnikach genetycznych, środowiskowych oraz związanych z obrazem siebie. Do uwarunkowań genetycznych zaliczone zostały cechy temperamentu – sposób reagowania na różne typy sytuacji, wytrwałość, męczliwość, szybkość i efektywność realizowania różnych zadań przez osobę. Znalazły się tu także cechy osobowości o silnym uwarunkowaniu genetycznym, np. otwartość na doświadczenie oraz specyficzne wrodzone zdolności – inteligencja, twórczość, uzdolnienia artystyczne, lingwistyczne i in. Drugą dużą grupę uwarunkowań tworzą czynniki o charakterze środowiskowym. Należą tu środowiska kształtujące socjalizację pierwotną (rodzina) i wtórną osoby (szkoła, środowisko rówieśnicze, szersze otoczenie społeczne, rynek edukacyjny i rynek pracy). Ostatni obszar uwarunkowań zainteresowań zawodowych obejmuje czynniki związane z obrazem siebie osoby (Ja realne, Ja idealne i Ja powinnościowe) oraz z jej hierarchią potrzeb i wartości (Bajcar, Gąsiorowska, 2006). W omawianym modelu zainteresowania przejawiają się na cztery sposoby, są one widoczne w: zachowaniach, wartościowaniach (preferencjach), emocjach oraz postrzeganiu własnych umiejętności (Bajcar, Gąsiorowska, 2006).

W konstrukcji przedstawianego w tym *Podręczniku* narzędzia oprócz zarysowanych powyżej ram teoretycznych odnieśliśmy się również do wiedzy opisującej stan funkcjonowania grupy osób z niepełnosprawnością umysłową (Otrębski 2007). Wynika z niego bardzo wyraźnie brak możliwości wykorzystania w procesie opisu preferencji czynności zawodowych narzędzi już istniejących a przeznaczonych przede wszystkim dla osób czytających. Dodatkowo wieloletnie doświadczenie w zakresie rehabilitacji zawodowej tej grupy osób upoważnia nas także do stwierdzenia, że biorąc pod uwagę możliwości wykonywania określonych tylko czynności (prac) przynależnych do konkretnych zawodów, raczej powinniśmy tu mówić o preferencji czynności zawodowych a nie dokładnie o zainteresowaniach zawodowych związanych z bardzo konkretnym zawodem. Preferowane przez osoby z niepełnosprawnością umysłową czynności zawodowe mogą być wykonywane w różnych zawodach na różnych stanowiskach, niekoniecznie tylko i wyłącznie w ramach płatnej, pełnoetatowej pracy.

Opisywanie w wspomnianej grupie osób preferencji czynności zawodowych a nie ulubionych zawodów (np. pytanie: kim chciałbyś być?) pozwala też ustrzec się ewentualnych wniosków stwierdzających nierealność ich zainteresowań.

2. Konstrukcja inwentarza

2.1. Generowanie pozycji testowych

Prace przy tworzeniu inwentarza prowadzone były zgodnie z obowiązującymi standardami konstrukcji narzędzi psychometrycznych (por. *Standardy dla testów...*, 1985; Hornowska, 2003). Autorzy konstruowanej skali odwołali się do strategii racjonalnej w tworzeniu narzędzi pomiaru psychologicznego, w której poszczególne pozycje są generowane w oparciu o teorię badanego zjawiska i dotychczasowe narzędzia diagnostyczne, a następnie analizowane i weryfikowane na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych (pilotażowych oraz konstrukcyjnych).

Wstępna pula pozycji inwentarza powstała jako wynik pracy wielodyscyplinarnego zespołu specjalistów, który obejmował osoby z doświadczeniem naukowym i praktycznym, w tym pracowników naukowych, nauczyciela szkoły zawodowej dla osób z niepełnosprawnością umysłową oraz osoby pracujące w zakresie rehabilitacji społecznej i zawodowej na rzecz wspomnianej grupy osób niepełnosprawnych w organizacjach pozarządowych.

Prace zespołu obejmowały kilka działań przygotowujących wyjściową pulę pozycji inwentarza. Pierwszym było przygotowanie wykazu obszarów zawodowych na podstawie *Klasyfikacji Zawodów i Specjalności* dla potrzeb rynku pracy, w której szczególną uwagę poświęcono grupom wielkim zawodów od 6. do 9. Zespół ekspertów na drodze dyskusji wybrał i zweryfikował te zawody i specjalności bądź całe ich grupy, które mogą stanowić cele kształcenia i zdobywania kwalifikacji dla osób z niepełnosprawnością umysłową, na odpowiednim dla nich poziomie. Drugim działaniem było pogrupowanie powstałej listy dostępnych zawodów, również dokonane w dyskusjach zespołowych. Kolejny krok obejmował konfrontację i uwzględnienie potrzebnych uzupełnień ze strony listy dostępnych kierunków kształcenia w ramach specjalnego szkolnictwa zawodowego (dane ogólnopolskie z *Systemu Informacji Oświatowej MENiS*). Następnie uwzględniono też ranking zawodów z grup wielkich od 6. do 9., w których notowane są nadwyżki lub deficyty ofert pracy (dane ogólnopolskie z *Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej*).

Dalsze działania polegały na uzgodnieniu nazw i treści obszarów zawodowych oraz wygenerowanie czynności reprezentujących te obszary. Wybór czynności był dokonywany w oparciu o „Przewodnik po zawodach. Wydanie II” (Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, 2003) oraz opisy grup zawodów w „Klasyfikacji zawodów i specjalności” (*Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2010...*).

Ostatnim działaniem w konstruowaniu wstępnej puli pozycji inwentarza były prace nad operacjonalizacją czynności zawodowych, czyli przygotowaniem odpowiednich ilustracji rysunkowych dla każdej z przyjętych czynności. W tym etapie przeprowadzony został także tzw. „mały pilotaż”, który posłużył jako weryfikacja właściwej formy graficznej przygotowywanych ilustracji. Rysunki powstawały we współpracy z artystą grafiką, który pracował w bieżącym kontakcie i pod kontrolą zespołu ekspertów. Po weryfikacji treści i formy rysunków powstała wstępna lista 116 czynności zawodowych wraz z ilustracjami, które następnie trafiły do oceny przez zespół sędziów kompetentnych. W przygotowywaniu materiału testowego przyjęto zasadę równej reprezentacji płci osób wykonujących czynności zawodowe na ilustracjach.

Zespół sędziów oceniających wstępną wersję inwentarza preferencji był złożony z trzech osób o wysokich kwalifikacjach zawodowych. Byli to: psycholog z kwalifikacjami doradcy zawodowego, socjolog posiadający wieloletnie

doświadczenie praktyczne w pracy z osobami z niepełnosprawnością umysłową w WTZ oraz kulturoznawca. Zadaniem grupy sędziów była weryfikacja trafności treściowej skali na poziomie każdej czynności zawodowej oraz wstępnej trafności operacjonalizacji, czyli czytelnego i jednoznacznego oddania określonej czynności na ilustracji rysunkowej. Do dalszego opracowania zostały zakwalifikowane pozycje z pozytywnymi ocenami od wszystkich sędziów. W przypadku czynności, których ilustracje bądź przynależność do określonego obszaru wzbudzały wątpliwości zostały poprawione rysunki lub też czynności zostały przesunięte do innego obszaru według zaleceń sędziów kompetentnych.

W konsekwencji uwzględnienia uwag sędziów powstała druga wersja inwentarza, zawierająca 115 rysunków czynności zawodowych, która została wykorzystana w badaniach pilotażowych. Badania te miały na celu przede wszystkim sprawdzenie czytelności i jednoznaczności ilustracji czynności zawodowych w percepcji grupy docelowej osób badanych. Oprócz powyższego celu miały również posłużyć weryfikacji ogólnej procedury badania. Z tych względów badania pilotażowe zostały przeprowadzone w dwóch grupach osób: pierwszą stanowili uczniowie Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego (SOSW) w Lublinie, z klas zawodowych i przysposabiających do zawodu, drugą natomiast uczniowie specjalnych gimnazjów z Lublina i Świdnika z niepełnosprawnością umysłową w stopniu lekkim i umiarkowanym. W pierwszej grupie badania przeprowadzono z użyciem docelowej wersji narzędzia, a więc włącznie z wyborem preferowanej czynności z każdej pary rysunków. Docelowa wersja inwentarza została skonstruowana poprzez zestawienie w parach każdego obszaru czynności zawodowych z każdym innym obszarem. Kolejność rysunków reprezentujących każdy obszar została dobrana w sposób losowy, podobnie jak kolejność poszczególnych par w inwentarzu. W grupie drugiej badania pilotażowe obejmowały jedynie pytanie o treść pojedynczego rysunku w celu weryfikacji czytelności każdej ilustracji. Obszary były prezentowane w kolejności przyjętej w konstrukcji narzędzia, kolejność prezentowanych rysunków w obszarach była przypadkowa.

W badaniach pilotażowych wzięło udział 30 uczniów z SOSW oraz 12 uczniów gimnazjum specjalnego. W wyniku badań pilotażowych zostały poprawione słabiej rozpoznawane rysunki czynności zawodowych, dokonano też selekcji czynności sprowadzając we wszystkich obszarach ilość czynności do sześciu. Kryteria selekcji stanowiły: zróżnicowanie i reprezentacja pełnego

spektrum czynności w ramach każdego obszaru, czytelność poszczególnych rysunków czynności w pilotażach, dostępność czynności zawodowych w zatrudnieniu dla grupy badanej oraz równomierność preferencji danej czynności w pilotażu. Cała procedura doprowadziła do skonstruowania kolejnej wersji narzędzia, która została oparta na materiale 84 czynności, reprezentujących 14 obszarów. Utrzymana została zasada porównywania każdego obszaru z każdym, zasada losowej kolejności rysunków w obszarze, a także losowej kolejności par w narzędziu. Dodatkowo zadbane o równy rozkład płci wśród osób wykonujących czynności zawodowe na rysunkach, który został naruszony przez proces selekcji.

2.2. Analiza i ostateczny wybór obszarów

Kolejnym etapem konstrukcji *Inwentarza preferencji czynności zawodowych osób z niepełnosprawnością umysłową* (IPCZ) były badania oraz analizy psychometryczne poszczególnych pozycji narzędzia. W badaniach uczestniczyło 201 osób z niepełnosprawnością umysłową uczęszczających do specjalnych szkół zawodowych. Zostały one przeprowadzone na terenie województwa lubelskiego i objęły około połowy populacji młodzieży z niepełnosprawnością umysłową ze szkół zawodowych w tym regionie. Po wstępnej analizie uzyskanych danych usunięto 4 osoby badane, które udzieliły 75% lub więcej odpowiedzi po tej samej stronie planszy. Pozostałych 197 osób badanych zostało włączonych do dalszych analiz.

Pierwszym celem przeprowadzonych analiz psychometrycznych była walidacja i ewentualna selekcja obszarów wchodzących w skład inwentarza. Zostały przeprowadzone wstępne obliczenia wskaźnika rzetelności założonych obszarów, z wykorzystaniem modelu rzetelności dla danych rangowych. Pierwszą miarę rzetelności w tym modelu stanowi współczynnik W-Kendalla, który następnie jest przeliczany na współczynnik *alpha*-Cronbacha. Z tego względu przyjęto istotność współczynnika W-Kendalla jako kryterium włączenia obszaru do inwentarza. Po pierwszym obliczeniu rzetelności został wyłączony obszar pierwszy, obejmujący czynności związane ze sprzedażą. Po drugim obliczeniu usunięto jeszcze obszar czwarty, który zawierał czynności związane z usługami dostarczania i odbioru. Oba wyłączone obszary uzyskały nieistotny współczynnik W-Kendalla.

Opisany wyżej etap prac konstrukcyjnych pozwolił na opracowanie ostatecznej wersji *Inwentarza preferencji czynności zawodowych osób z upośledzeniem umysłowym*, która zawiera 12 obszarów czynności:

- I. Usługi osobiste,
- II. Obsługa klienta,
- III. Prace w kuchni i związane z żywnością,
- IV. Prace związane z roślinami,
- V. Prace związane ze zwierzętami,
- VI. Prace przy budowie i wykańczaniu,
- VII. Prace związane z papierem, ceramiką i tworzywami sztucznymi,
- VIII. Prace przy stolarstwie i prace z drewnem oraz wikliną,
- IX. Prace przy krawiectwie i prace z tkaniną i skórą,
- X. Prace związane z utrzymywaniem czystości,
- XI. Praca w hurtowni i magazynie,
- XII. Prace przy samochodach i maszynach.

Każdy z wymienionych powyżej obszarów jest reprezentowany przez 6 czynności (rysunków), a jego skala pomiarowa złożona jest z 11 pozycji, co wynika z zestawienia każdego obszaru z każdym w ramach par czynności na planszach inwentarza. Stąd należy zauważyć, że choć ten sam obszar jest reprezentowany przez 6 różnych czynności, to 66 par czynności w materiale testowym tworzy na poziomie obszarów układ kompletny w sensie kombinatorycznym (każdy obszar jest zestawiony z każdym innym). Sposób obliczania i interpretacji uzyskanych wyników zostanie szerzej przedstawiony w ostatnim rozdziale niniejszego podręcznika.

3. Rzetelność

W pierwszym etapie prac nad narzędziem, na podstawie badań grupy 197 osób z niepełnosprawnością umysłową, wspomnianych w poprzednim punkcie, została przeprowadzona analiza rzetelności otrzymanych obszarów inwentarza w aspekcie spójności wewnętrznej. Obliczone współczynniki *W*-Kendalla i *alpha*-Cronbacha, miary błędu standardowego pomiaru (SEM) oraz 95-procentowe półprzedziały ufności dla wszystkich obszarów IPCZ prezentuje Tabela 1.

Tabela 1. Współczynniki *W*-Kendalla i *alpha*-Cronbacha, błąd standardowy pomiaru (*SEM*) i półprzedziały ufności dla obszarów IPCZ w całej badanej grupie (*N*=197)

Obszar	<i>W</i>	Istotność	<i>alpha</i>	<i>SEM</i>	95% <i>p.u.</i>
I	0,307	0,001	0,77	1,44	±2
II	0,119	0,002	0,26	1,63	±2
III	0,182	0,001	0,55	1,52	±2
IV	0,177	0,001	0,54	1,53	±2
V	0,247	0,001	0,70	1,48	±2
VI	0,241	0,001	0,68	1,51	±2
VII	0,115	0,008	0,23	1,61	±2
VIII	0,222	0,001	0,65	1,52	±2
IX	0,311	0,001	0,78	1,41	±2
X	0,125	0,001	0,30	1,60	±2
XI	0,164	0,001	0,49	1,58	±2
XII	0,348	0,001	0,81	1,39	±2

Z otrzymanych wyników można wnioskować o zróżnicowanej rzetelności poszczególnych obszarów. Wszystkie obszary uzyskały istotny statystycznie współczynnik *W*-Kendalla. Cztery spośród nich mają satysfakcjonujący wskaźnik rzetelności ($\alpha \geq 0,7$), rzetelność kolejnych czterech jest na poziomie akceptowalnym ($\alpha \geq 0,5$). Współczynniki *alpha* pozostałych czterech obszarów, a więc obszaru II, VII, X i XI wskazują na potrzebę dalszego pracy nad spójnością tych skal pomiarowych.

Odnosząc się do wskaźników błędu standardowego i półprzedziałów ufności wyników pomiaru można zauważyć, że są one względnie wyrównane dla wszystkich obszarów czynności zawodowych. Najwyższe wskaźniki *SEM* występują oczywiście w odniesieniu do tych obszarów, które cechuje najniższa

spójność wewnętrzną. Nie ma to jednak przełożenia na rozpiętość półprzedziałów ufności, które są dokładnie równe dla wszystkich obszarów.

W drugiej kolejności oszacowano rzetelność opisywanego inwentarza w aspekcie stabilności bezwzględnej. Obliczenia współczynnika korelacji *r*-Pearsona przeprowadzone zostały na podstawie powtórnego badania inwentarzem IPCZ części uczniów z 197-osobowej grupy ogólnej. Badania powtórzone zostały po okresie 5 tygodni i objęły 87 osób. Po wyeliminowaniu przypadków z brakami danych i zsynchronizowaniu wyników badania pierwszego i drugiego, współczynniki korelacji zostały obliczone dla 82 osób (Tabela 2).

Tabela 2. Współczynniki korelacji *r* Pearsona pomiędzy pierwszym i drugim badaniem dla wszystkich obszarów IPCZ (N=82)

Obszar	<i>r</i> Pearsona	Istotność
I	0,80	0,001
II	0,27	0,006
III	0,65	0,001
IV	0,62	0,001
V	0,63	0,001
VI	0,81	0,001
VII	0,43	0,001
VIII	0,79	0,001
IX	0,68	0,001
X	0,34	0,001
XI	0,53	0,001
XII	0,79	0,001

Wszystkie uzyskane korelacje są bardzo istotne statystycznie, jednak ważniejsze jest zwrócenie uwagi na wysokość współczynników korelacji. Można widzieć tu potwierdzenie wyników spójności wewnętrznej, gdyż wyniki otrzymane dla obszarów II, VII, X i XI są niskie i ponownie należy je traktować jako wskazanie na potrzebę dalszej pracy nad rzetelnością tych części inwentarza.

Współczynniki korelacji dla pozostałych obszarów wahają się od $r=0,62$ do $r=0,81$. Świadczą zatem o dobrej, lub przynajmniej akceptowalnej rzetelności tych części inwentarza IPCZ także w aspekcie stabilności bezwzględnej.

4. Trafność

Oszacowanie trafności inwentarza IPCZ jest trudne. Pomiar trafności kryterialnej nie jest możliwy ze względu na brak dostępnych, standaryzowanych narzędzi oceny preferencji bądź zainteresowań zawodowych w grupie osób z niepełnosprawnością umysłową. Określenie trafności czynnikowej również napotyka problemy w przypadku narzędzia opartego o wybór w parach. Taka konstrukcja jest natomiast dostosowana do możliwości badanej grupy. Z powyższych względów trafność konstruowanego narzędzia został oszacowana na podstawie analizy zróżnicowania wyników IPCZ w badanej próbie oraz związków pomiędzy poszczególnymi obszarami inwentarza.

Dotychczasowa wiedza na temat preferencji zawodowych osób z niepełnosprawnością umysłową nie jest obszerna, pozwala jednak na sformułowanie określonych oczekiwań odnośnie jednej z charakterystyk zjawiska. Stwarza to możliwość weryfikacji teoretycznej trafności skonstruowanego narzędzia. Jedyną oczekiwaną charakterystykę stanowi zróżnicowanie preferencji ze względu na płeć (por. Otrębski, 2007). W przypadku osób z niepełnosprawnością umysłową można nawet spodziewać się większych różnic pomiędzy płciami niż w populacji ogólnej, z uwagi na występującą w omawianej grupie sztywność myślenia i większą tendencję posługiwania się stereotypami. Analizę zróżnicowania wyników IPCZ ze względu na płeć badanych prezentuje Tabela 3.

Tabela 3. Analiza różnic ze względu na płeć osoby w wynikach IPCZ dla całej grupy badanych (N=197)

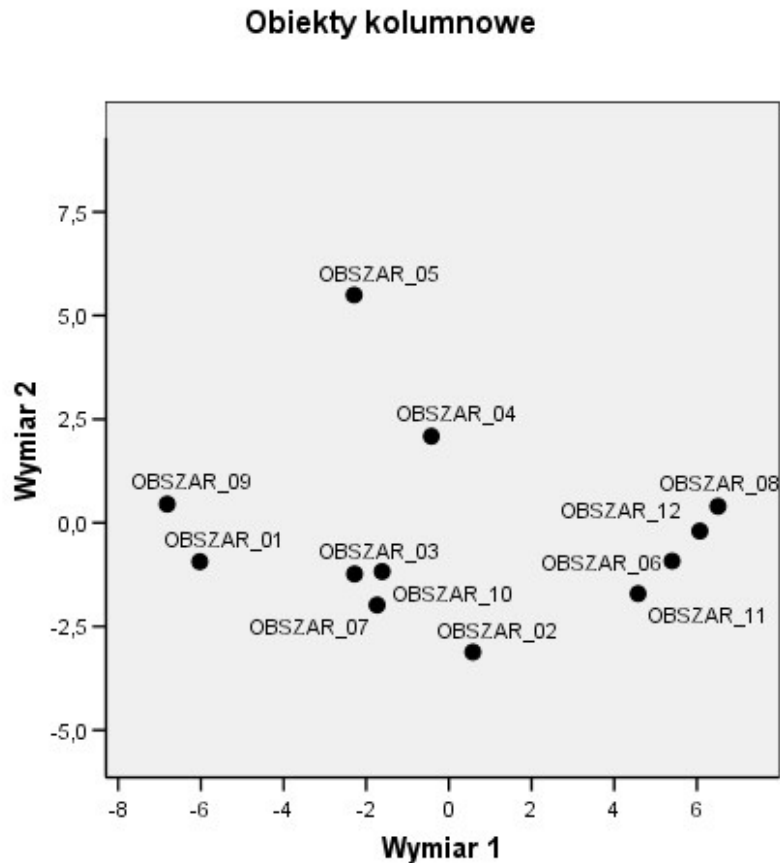
Obszar	Kobiety (N=96)		Mężczyźni (N=101)		t	p
	M	SD	M	SD		
I	7,82	1,78	2,90	1,77	19,48	0,001
II	5,32	1,87	6,08	1,85	-2,85	0,005
III	8,03	1,71	5,53	2,06	9,22	0,001
IV	6,68	2,25	6,21	2,24	1,47	0,144
V	5,76	2,46	4,39	2,73	3,71	0,001
VI	3,24	1,63	7,34	1,85	-16,50	0,001
VII	6,25	1,58	5,22	1,93	4,12	0,001
VIII	2,96	1,80	6,54	1,85	-13,77	0,001
IX	6,98	2,07	2,72	2,17	14,06	0,001
X	6,38	1,55	4,90	1,96	5,87	0,001
XI	3,91	1,77	6,56	1,79	-10,48	0,001
XII	2,59	1,78	7,58	2,23	-17,39	0,001

Wyniki analizy potwierdzają przewidywanie różnic pomiędzy płciami. Różnice na bardzo istotnym poziomie wystąpiły we wszystkich obszarach oprócz jednego – prac związanych z roślinami. Największe różnice na korzyść kobiet są w obszarach czynności związanych z usługami osobistymi i pracami w kuchni; są to też czynności najbardziej preferowane przez kobiety. Mężczyźni preferują najbardziej obszary czynności związanych z budową i wykańczaniem oraz z samochodami i maszynami. W tych obszarach występują także największe różnice na korzyść grupy mężczyzn. Odnosząc się szczególnie do wartości testu *t* można zauważyć jak skrajne różnice obserwujemy w badanej grupie. Koresponduje to ze szczególną podatnością na posługiwanie się stereotypami przez osoby z niepełnosprawnością umysłową.

Zgodne z powyższymi analizami są również wyniki skalowania wielowymiarowego, które zostało przeprowadzone w celu zbadania związków pomiędzy obszarami IPCZ i struktury preferencji czynności zawodowych w badanej grupie. Zastosowano skalowanie dla danych rangowych.

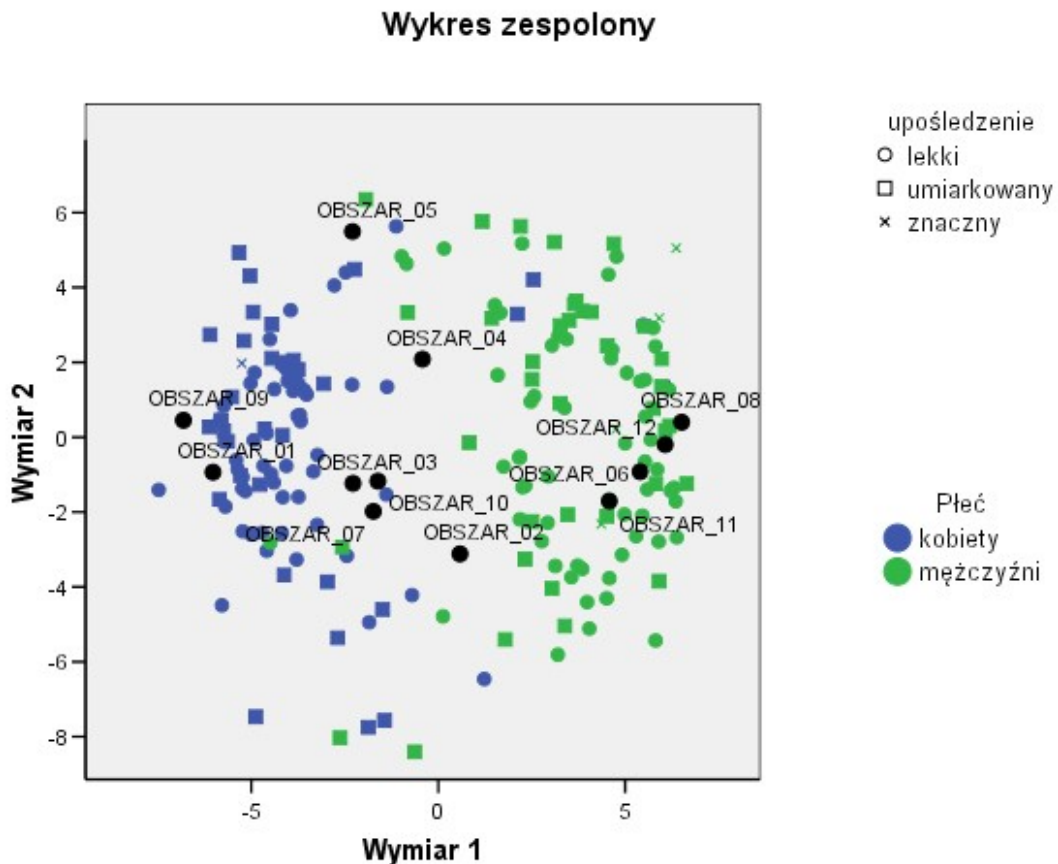
Wykres 1. obrazuje rozłożenie obszarów preferencji na dwóch wymiarach, które zostały utworzone.

STRESS znorm.=0,029; STRESS-I Kruskala = 0,172; rho Spearmana = 0,86

Wykres 1. Wyniki skalowania wielowymiarowego dla obszarów IPCZ w całej grupie badanych (N=197)

Najbardziej wyraźny jest wymiar poziomy, który opisuje „męskość” lub „kobiecość” poszczególnych obszarów czynności zawodowych. Najbardziej kobiece są czynności związane z krawiectwem i usługami osobistymi. Najbardziej męskie to czynności związane ze stolarką i samochodami. Na wykresie zespolonym (Wykres 2.) widoczny jest także podział badanej grupy ze względu na płeć. Wymiar pionowy jest trudniejszy do interpretacji i może być wyjaśniany na przykład jako kontinuum pomiędzy pracą z ludźmi (*obsługa klienta*) a pracą z przedmiotami (*prace ze zwierzętami i roślinami*).

Wykres 2. Wyniki skalowania wielowymiarowego dla obszarów IPCZ i dla osób w całej grupie badanych (N=197)

Podsumowując należy stwierdzić, że analizy zgromadzonych w badaniach danych pozwoliły wskazać na zgodne z założeniami wyniki, które stanowią argument za stwierdzeniem trafności IPCZ w aspekcie teoretycznym.

5. Normalizacja

Wspominane powyżej badania, które objęły 197 osób z niepełnosprawnością umysłową, posłużyły także do opracowania pierwszej wersji norm dla *Inwentarza preferencji czynności zawodowych osób z niepełnosprawnością umysłową*. W pierwszym rzędzie należy zatem opisać próbę normalizacyjną aby dookreślić dla jakiej populacji zostały opracowane wspomniane normy.

W badaniach wzięły udział dwie grupy osób z niepełnosprawnością umysłową: uczniowie ostatnich klas gimnazjów specjalnych oraz uczniowie pierwszych klas specjalnych szkół ponadgimnazjalnych (zawodowych lub

przysposabiających do pracy) z terenu województwa lubelskiego. Wiek badanych osób miał rozpiętość od 15 do 21 lat (średnia – 17,4; odchylenie standardowe – 1,15). Rozkład płci w badanej grupie był prawie dokładnie równy – badania objęły 101 mężczyzn (51,3% całej grupy) i 96 kobiet (48,7% grupy). Rozkład badanej grupy ze względu na poziom szkoły i rodzaj klasy prezentuje Tabela 4.

Tabela 4. Rozkład liczebności i procentów poziomu szkoły i rodzaju klasy w całej badanej grupie (N=197)

Szkoła (klasa)	Częstość	Procent
Gimnazjum	101	51,3
Ponadgimnazjalna	96	48,7
Zawodowa	50	25,4
Przysposabiająca	46	23,3
Ogółem	197	100,0

Badana próba prawie w równych częściach była złożona z uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych. Podobnie prezentuje się podział tej drugiej grupy ze względu na rodzaj klasy – zawodowa lub przysposabiająca do pracy. Należy zauważyć, że taka konstrukcja próby może powodować nadreprezentację uczniów szkół ponadgimnazjalnych w porównaniu do populacji osób z niepełnosprawnością umysłową w tym przedziale wiekowym.

Tabela 5. Rozkład liczebności i procentów stopnia niepełnosprawności umysłowej w całej badanej grupie (N=197)

Stopień	Częstość	Procent
Lekki	118	59,9
Umiarkowany	74	37,6
Znaczny	5	2,5
Ogółem	197	100,0

Rozkład stopnia niepełnosprawności umysłowej w badanej grupie prezentuje Tabela 5. Główną część badanej grupy stanowiły osoby z lekkim i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności umysłowej. Osoby ze stopniem znacznym stanowiły zaledwie 2,5% badanej grupy i praktycznie nie tworzą odrębnej podgrupy w badaniach.

Dwie kolejne zmienne opisujące grupę normalizacyjną to miejsce aktualnego zamieszkania osoby oraz jej miejsce pochodzenia. Charakterystyka badanej grupy zawarta jest w tabelach 6 i 7.

Tabela 6. Rozkład liczebności i procentów miejsca aktualnego zamieszkania w całej badanej grupie (N=197)

Miejscowość	Częstość	Procent
Wieś	113	57,4
Miast do 15 tys.	5	2,5
Miasto 15-45 tys.	33	16,8
Miasto 45-100 tys.	44	22,3
Miasto pow. 100 tys.	2	1,0
Ogółem	197	100,0

Tabela 7. Rozkład liczebności i procentów miejsca pochodzenia w całej badanej grupie (N=200)

Miejscowość	Częstość	Procent
Wieś	146	74,1
Miast do 15 tys.	8	4,1
Miasto 15-45 tys.	19	9,6
Miasto 45-100 tys.	22	11,2
Miasto pow. 100 tys.	2	1,0
Ogółem	197	100,0

W obu zmiennych widać zdecydowana przewagę osób pochodzących i mieszkających na wsi. Najmniej liczną grupę stanowią badani pochodzący i mieszkający aktualnie w dużym mieście. Powyższy opis dookreśla charakter populacji, do której można odnosić utworzone normy. Należy raz jeszcze zaznaczyć, że próba normalizacyjna nie miała ścisłego charakteru reprezentatywności, choć może być traktowana jako zbliżona do reprezentacji populacji uczniów ostatnich klas gimnazjów specjalnych oraz pierwszych klas szkół ponadgimnazjalnych zawodowych lub przysposabiających do pracy z terenu województwa lubelskiego. Z tego też względu może również służyć jako orientacyjny punkt odniesienia dla analogicznych populacji z innych regionów Polski.

Analizy zróżnicowania wyników IPCZ w próbie normalizacyjnej objęły stopień niepełnosprawności umysłowej, poziom szkoły, miejsce aktualnego zamieszkania oraz płeć jako zmienne mogące mieć znaczenie dla sposobu opracowania norm. Różnice istotne w wynikach ze względu na stopień niepełnosprawności umysłowej dotyczą jedynie obszaru II (*Obsługa klienta*: $t=3,00$; $p=0,003$) oraz obszaru V (*Prace związane ze zwierzętami*: $t=-3,50$; $p=0,001$). Różnice ze względu na poziom szkoły, w której uczy się osoba występują w jednym obszarze (IV. *Prace związane z roślinami*: $t=2,51$; $p=0,013$). Miejsce aktualnego zamieszkania nie różnicuje wyników uzyskiwanych w skali. Różnice w wynikach ze względu na płeć osoby zostały omówione w punkcie 4. Wydaje się zasadna interpretacja, że na tle całości narzędzia zróżnicowanie wyników w trzech obszarach IPCZ ze względu na stopień niepełnosprawności umysłowej lub poziom szkoły, do której uczęszcza osoba, ma charakter incydentalny. Być może w oparciu o dalsze gromadzone dane z badań inwentarzem będzie można pogłębić i zweryfikować wiedzę na ten temat. Dlatego zdecydowano o utworzeniu norm wspólnych dla osób z lekkim i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności umysłowej oraz uczniów ostatniej klasy gimnazjum i pierwszej klasy szkoły ponadgimnazjalnej. Natomiast bardzo wyraźne różnice w praktycznie wszystkich obszarach IPCZ z uwagi na płeć osoby, były podstawą do opracowania oddzielnych norm dla kobiet i mężczyzn dla całego inwentarza.

Normy na skali centylowej dla poszczególnych obszarów IPCZ opracowane zostały z wykorzystaniem rozkładów empirycznych uzyskanych w badaniach. Tabele norm zawarte są w Aneksie.

6. Ogólna charakterystyka i stosowanie narzędzia

6.1. Opis narzędzia

Opisywane narzędzie ma postać inwentarza, mierzącego preferencje czynności zawodowych osób z niepełnosprawnością umysłową. Inwentarz został skonstruowany do pomiaru preferencji zawodowych u osób z lekkim i głębszymi stopniami niepełnosprawności umysłowej, stąd materiał testowy ma postać niewerbalną i tworzą go rysunki ilustrujące poszczególne czynności zawodowe.

Narzędzie ma formę konwencjonalną, typu papier-ołówek oraz komputerową. Poszczególne pozycje inwentarza stanowią pary ilustracji czynności zawodowych, z których osoba badana ma wybrać tę, którą bardziej chciałaby wykonywać w swojej pracy. Narzędzie w wersji papierowej zawiera także *Arkusze wyników* oraz *Arkusze analizy ilościowej*. *Arkusze wyników* służy do zbiorczego notowania wyników uzyskanych w kilku badaniach tej samej osoby, bądź w porównawczych badaniach kilku osób. *Arkusze analizy ilościowej* pozwala na podsumowanie otrzymanych wyników surowych i przeliczonych dla osoby bądź grupy osób oraz zilustrowanie ich w postaci graficznej na wykresie – profilu preferencji czynności zawodowych. Wersja komputerowa inwentarza oferuje zautomatyzowaną formę przeprowadzenia badania oraz zapisu i analizy wyników. Osoba badająca, po zaznaczeniu poszczególnych wyborów czynności przez badanego, otrzymuje gotową informację o wynikach przeliczonych na skalę centylową razem z wykreślonym profilem preferencji osoby badanej.

Inwentarz preferencji czynności zawodowych osób z niepełnosprawnością umysłową składa się z 12 skal pomiarowych. Nazwy i treść obszarów stanowią oryginalną propozycję autorów narzędzia, natomiast są zakorzenione w ogólnych koncepcjach struktury zainteresowań zawodowych, które są wynikiem analizy polskiego rynku pracy na 3 poziomach – ogólnej klasyfikacji zawodów i specjalności, specjalnego szkolnictwa zawodowego oraz perspektyw rozwojowych polskiego rynku pracy – zawodów nadmiarowych i deficytowych w województwie lubelskim i w całym kraju.

Inwentarz pozwala na pomiar następujących obszarów preferencji czynności zawodowych u osoby badanej:

- I. **Usługi osobiste** – czynności związane z usługami pielęgnacyjno-higienicznymi względem osób w różnym wieku, polegającymi na bezpośrednim kontakcie z ciałem klienta
- II. **Obsługa klienta** – czynności związane z obsługą klientów w miejscach użyteczności publicznej, nie wymagające bezpośredniego kontaktu z ciałem klienta
- III. **Prace w kuchni i związane z żywnością** – czynności związane z wytwarzaniem, przetwórstwem i ekspedycją żywności oraz obsługą konsumenta w zakładach żywienia
- IV. **Prace związane z roślinami** – czynności związane z uprawą, pielęgnacją i zbiorem płodów rolnych, owoców i warzyw, roślin ozdobnych oraz z pracami leśnymi; w tym czynności związane z wykorzystaniem maszyn i urządzeń przystosowanych do pracy w terenie
- V. **Prace związane ze zwierzętami** – czynności związane z pielęgnacją oraz hodowlą zwierząt, ptactwa i ryb
- VI. **Prace przy budowie i wykańczaniu** – czynności związane z pracami budowlanymi, wykończeniowymi i remontowymi przy budowlach i traktach komunikacyjnych
- VII. **Prace związane z papierem, ceramiką i tworzywami sztucznymi** – czynności związane z wytwarzaniem, obróbką i przetwarzaniem przedmiotów wykonanych z papieru, materiałów ceramicznych i tworzyw sztucznych
- VIII. **Prace przy stolarstwie i prace z drewnem oraz wikliną** – czynności związane z wytwarzaniem, obróbką i montażem przedmiotów wykonanych z drewna i wikliny
- IX. **Prace przy krawiectwie i prace z tkaniną i skórą** - czynności związane z wytwarzaniem i obróbką przedmiotów wykonanych z materiałów tekstylnych i skóry
- X. **Prace związane z utrzymaniem czystości** - czynności związane z utrzymaniem czystości wewnątrz i wokół budynków mieszkalnych, biurowych i przemysłowych, dbaniem o czystość przedmiotów użytkowych oraz utylizacją odpadów

- XI. **Praca w hurtowni i magazynie** - czynności związane z przyjmowaniem, porządkowaniem i wydawaniem przedmiotów oraz transportem wewnętrznym w hurtowniach i magazynach
- XII. **Prace przy samochodach i maszynach** - czynności związane z wytwarzaniem, naprawą, modernizacją i konserwacją maszyn, w tym również pojazdów

6.2. Przebieg badania oraz obliczanie i interpretacja wyniku

Z uwagi na okoliczności opisane w punkcie 1. tego podręcznika, bodźce użyte do konstrukcji narzędzia mają postać rysunków przedstawiających określone czynności zawodowe. Materiał testowy został tak opracowany, aby jednoznacznie przedstawiał właściwe treści, a więc odpowiednie czynności. Prezentacja bodźców testowych dla osoby badanej, czyli poszczególnych pozycji inwentarza, została skonstruowana w formie wspomnianych powyżej rysunków ułożonych w parach. Zadaniem osoby badanej jest wybranie z dwóch prezentowanych jednocześnie czynności tej, którą bardziej chciałaby wykonywać w swojej (przyszłej) pracy.

Podczas badania z wykorzystaniem wersji papierowej osoba badająca zaznacza wybory badanego na *Arkuszu odpowiedzi*. Następnie należy dokonać podsumowania wyników poprzez dodanie uzyskanych przez osobę punktów w poszczególnych obszarach i wpisanie sum, jako wyników surowych, do tabeli w *Arkuszu analizy ilościowej*. Klucze informujące o tym, które rysunki przynależą do którego obszaru zainteresowań zostały zamieszczone w aneksie *Podręcznika* (aneks Tabele 8-9). Sumowanie należy przeprowadzić z wykorzystaniem klucza właściwego dla danego obszaru, przy czym każda odpowiedź zgodna z kluczem oznacza jeden punkt dla danego obszaru. Kolejnym krokiem analizy jest odniesienie otrzymanych wyników do norm centylowych (aneks Tabele 10-15) i wykreślenie profilu preferencji czynności zawodowych dla badanej osoby.

Badanie inwentarzem w wersji komputerowej różni się formą prezentacji materiału testowego osobie badanej, rejestracją dokonywanych przez nią wyborów oraz sposobem uzyskania końcowych wyników w inwentarzu. Pary rysunków ilustrujących czynności zawodowe są prezentowane osobie badanej na ekranie komputera. Istnieje możliwość doprecyzowania jak najbardziej odpowiedniej sytuacji badawczej do kondycji psychofizycznej badanego

(zaburzenia widzenia czy zaburzenia słyszenia). Dokonuje się to poprzez wybór odpowiedniego koloru ekranu i sposobu prezentowania instrukcji (tekst/lektor czytający/lektor migający). Za pomocą klawiatury, myszy lub innego rodzaju wskaźnika badany dokonuje wyboru preferowanej czynności, który to wybór jest automatycznie rejestrowany. Następujące później etapy zliczania wyników surowych, przeliczania ich według norm na skalę centylową oraz wykreślenia profilu preferencji wykonywane jest automatycznie, natomiast rolą osoby prowadzącej badanie jest dokonanie interpretacji otrzymanych wyników.

Forma elektroniczna inwentarza obejmuje także jego wersję przeznaczoną do samobadania, a więc uproszczoną i zautomatyzowaną postać narzędzia, umożliwiającą przeprowadzenie badania samej osobie z niepełnosprawnością umysłową, która korzysta z narzędzia za pośrednictwem strony internetowej.

Interpretacja wyników badania odwołuje się do analizy profilu preferencji danej osoby z wykorzystaniem opisów poszczególnych obszarów IPCZ zawartych powyżej. Pierwszym krokiem w interpretacji jest wyróżnienie obszarów preferowanych (o wysokich wynikach) i odrzucanych przez osobę (o niskich wynikach). Umowne kryterium wyników wysokich stanowi poziom 75 centyla, a zatem wynik w określonym obszarze na poziomie 75 centyla lub powyżej należy traktować jako wynik wysoki. Analogicznie, kryterium umownym wyników niskich jest 25 centyl, a więc wyniki na tym poziomie i poniżej to wyniki niskie. Charakterystyka obszarów preferowanych i odrzucanych przez osobę badaną opiera się na zakresie i zawartości treściowej poszczególnych obszarów opisanej w poprzednim podpunkcie tego podręcznika (6.1. Opis narzędzia). Drugi krok w interpretacji to określenie spójności bądź rozbieżności opisanych preferencji osoby badanej. Analiza treści obszarów preferowanych i odrzucanych pozwala na określenie czy tworzą one spójny czy też rozbieżny zestaw preferencji osoby. Określenie spójności jest możliwe w oparciu o dwa kryteria: 1. prace wykonywane w kontakcie z ludźmi vs. prace z przedmiotami (we względnej izolacji od innych osób) oraz 2. prace wykonywane wewnątrz pomieszczeń vs. prace na zewnątrz budynków. Charakterystyka preferencji oraz określenie poziomu ich spójności prowadzą do trzeciego kroku w interpretacji jakim jest sformułowanie zaleceń do dalszej pracy z badaną osobą. W zależności od poziomu spójności preferencji osoby, a także od zakresu jej doświadczeń w odniesieniu do poszczególnych obszarów, tak przez nią preferowanych, jak i odrzucanych, należy przyjąć otrzymane wyniki bądź jako świadczące

o skryzalizowanych preferencjach czynności zawodowych u opisywanej osoby, bądź też jako wymagające weryfikacji w kontakcie z konkretnymi czynnościami zawodowymi. W przypadku potrzeby zwiększania zakresu doświadczeń zawodowych w określonych obszarach, ważne jest zwrócenie uwagi na efektywność działania zespołowego, które łączy w skoordynowany sposób zaangażowanie nauczycieli, rodziców, wychowawców i innych osób kształtujących środowisko i różne obszary aktywności ucznia. Celem takich oddziaływań jest dostarczenie osobie efektywnych okazji do zweryfikowania swoich deklarowanych preferencji i dzięki temu bardziej adekwatne ukierunkowanie na przyszłą drogę kształcenia i aktywności zawodowej.

Z upływem czasu preferencje badanej osoby mogą także podlegać krystalizacji, a więc większemu dookreśleniu, sprecyzowaniu oraz weryfikacji, czy po prostu zmianie. Zwiększanie zakresu doświadczeń w danym obszarze czynności zawodowych może prowadzić do potwierdzenia takich preferencji u osoby, przejawiające się wzrostem wyniku tego obszaru w kolejnym badaniu inwentarzem. W innym przypadku krystalizacja będzie widoczna jako, czasami radykalne, zmiany w strukturze preferowanych i odrzucanych obszarów, które świadczą o zmianach preferencji na przykład na skutek rzeczywistego kontaktu i prób zaangażowania w określonej dziedzinie aktywności zawodowej. Opisywane narzędzie może w taki sposób umożliwić również prowadzenie ciągłej, ponawianej diagnozy preferencji czynności zawodowych osoby, a także weryfikację podejmowanych działań edukacyjno-rehabilitacyjnych.

Podsumowując, diagnoza, którą umożliwia zastosowanie opisywanego narzędzia ma postać opisu struktury preferencji czynności zawodowych u osoby badanej. Analiza uzyskanego profilu pozwala na większe i bardziej elastyczne wykorzystanie informacji zdobytych w trakcie badania. Pozwala także na dostosowanie ścieżki edukacyjnej oraz treningu zawodowego do rozpoznanych preferencji osoby. Poznanie indywidualnych ustosunkowań osoby wobec potencjalnej rzeczywistości zawodowej stanowi istotny element szeroko rozumianego procesu rehabilitacji, w tym przypadku szczególnie rehabilitacji w obszarze aktywności zawodowej, prowadzonego z uwzględnieniem najnowszych osiągnięć teorii rehabilitacji oraz wiedzy naukowej na temat funkcjonowania osób z niepełnosprawnością umysłową. Opis preferencji czynności zawodowych jest etapem diagnozy w konstruowania IPET oraz

indywidualnego programu rehabilitacji dla ucznia/rehabilitowanego w różnego rodzaju placówkach edukacyjno-rehabilitacyjnych.

Przykładowe arkusze analizy i interpretacji profili preferencji czynności zawodowych u osób z niepełnosprawnością umysłową znajdują się w Aneksie tego podręcznika.

Bibliografia

- Bajcar B., Gąsiorowska A. (2006). Zmiana paradygmatu diagnozy zainteresowań w doradztwie zawodowym. W: Testy w poradnictwie zawodowym. Zeszyty Informacyjno-Metodyczne Doradcy Zawodowego – zeszyt nr 37 (s. 77-98). Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.
- Gąsiorowska A., Bajcar B. (2006). Kwestionariusz Zainteresowań Zawodowych – nowe narzędzie dla doradcy zawodowego. W: Testy w poradnictwie zawodowym. Zeszyty Informacyjno-Metodyczne Doradcy Zawodowego – zeszyt nr 37 (s. 27-76). Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.
- Hornowska E., (2003). *Testy psychologiczne. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Majewski T., (1995). *Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych*. Warszawa: CB-RRON.
- Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej (2003). *Przewodnik po zawodach. Wydanie II*. Warszawa: Departament Rynku Pracy MGPIPS.
- Nosal C., Bajcar B., Borkowska A., Czerw A., Gąsiorowska A., (2006). *Kwestionariusz Zainteresowań Zawodowych. Podręcznik metody*. Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.
- Otrębski W. (2007). *Interakcyjny model rehabilitacji zawodowej osób z upośledzeniem umysłowym*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2010 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania*. Dz. U. 2010, nr 82, poz. 537.
- Standardy dla testów stosowanych w psychologii i pedagogice* (1985). Biblioteka Psychologa Praktyka, Tom I. Warszawa: Laboratorium Technik Diagnostycznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.

ANEKS

Tabela 8. Klucz odpowiedzi dla obszarów I-VI inwentarza IPCZ

Obszar I	Obszar II	Obszar III	Obszar IV	Obszar V	Obszar VI
17A	02A	23B	04B	01B	05B
20A	14A	31B	13B	08B	10A
21B	19B	36A	17B	11A	23A
27B	21A	37B	32A	15B	25B
31A	28A	39A	36B	18A	26B
42A	34A	47B	38A	26A	27A
43A	37A	49B	44B	33B	32B
45B	40A	56A	46B	40B	48A
50A	44A	57B	53A	42B	51A
52B	48B	62A	58A	53B	55A
65B	54B	63B	66B	62B	60B

Tabela 9. Klucz odpowiedzi dla obszarów VII-XII inwentarza IPCZ

Obszar VII	Obszar VIII	Obszar IX	Obszar X	Obszar XI	Obszar XII
02B	01A	05A	06A	09B	03B
08A	03A	07B	10B	11B	04A
09A	06B	18B	13A	12A	07A
16A	14B	29B	15A	19A	12B
20B	16B	30B	24B	30A	22A
22B	35A	35B	28B	51B	24A
38B	45A	43B	29A	52A	25A
39B	49A	46A	41A	59B	33A
41B	58B	47A	56B	61B	34B
55B	60A	54A	59A	63A	50B
64A	61A	64B	65A	66A	57A

Tabela 10. Rangi centylowe dla pierwszego i drugiego obszaru inwentarza IPCZ

Wynik surowy	Obszar I		Obszar II		Wynik surowy
	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	
0	0	0	0	0	0
1	0	15	1	0	1
2	0	33	3	1	2
3	1	56	10	5	3
4	2	73	25	13	4
5	7	84	42	30	5
6	15	94	62	49	6
7	29	98	82	65	7
8	51	100	93	82	8
9	72	100	96	94	9
10	88	100	98	99	10
11	97	100	100	100	11

Tabela 11. Rangi centylowe dla trzeciego i czwartego obszaru inwentarza IPCZ

Wynik surowy	Obszar III		Obszar IV		Wynik surowy
	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	
0	0	0	0	0	0
1	0	0	0	0	1
2	0	2	2	2	2
3	1	9	6	5	3
4	2	23	14	17	4
5	5	41	25	32	5
6	11	62	39	48	6
7	25	80	52	64	7
8	47	89	65	78	8
9	68	92	82	88	9
10	86	95	95	93	10
11	97	98	99	97	11

Tabela 12. Rangi centylowe dla piątego i szóstego obszaru inwentarza IPCZ

Wynik surowy	Obszar V		Obszar VI		Wynik surowy
	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	
0	0	0	0	0	0
1	3	7	4	0	1
2	6	21	22	0	2
3	12	38	52	0	3
4	24	50	73	3	4
5	40	63	84	12	5
6	54	73	92	24	6
7	66	80	96	43	7
8	79	87	98	62	8
9	90	93	100	79	9
10	96	96	100	92	10
11	98	98	100	98	11

Tabela 13. Rangi centylowe dla siódmego i ósmego obszaru inwentarza IPCZ

Wynik surowy	Obszar VII		Obszar VIII		Wynik surowy
	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	
0	0	0	0	0	0
1	0	0	11	0	1
2	0	5	33	0	2
3	2	13	57	3	3
4	8	27	76	10	4
5	21	47	86	22	5
6	43	64	92	38	6
7	69	79	95	54	7
8	85	92	98	75	8
9	94	97	100	91	9
10	98	99	100	98	10
11	100	100	100	100	11

Tabela 14. Rangi centylowe dla dziewiątego i dziesiątego obszaru inwentarza IPCZ

Wynik surowy	Obszar IX		Obszar X		Wynik surowy
	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	
0	0	0	0	0	0
1	1	26	0	0	1
2	1	45	0	5	2
3	4	60	2	17	3
4	8	72	7	37	4
5	17	81	18	56	5
6	31	89	39	70	6
7	45	96	64	81	7
8	64	99	84	91	8
9	82	100	95	99	9
10	95	100	98	100	10
11	99	100	100	100	11

Tabela 15. Rangi centylowe dla jedenastego i dwunastego obszaru inwentarza IPCZ

Wynik surowy	Obszar XI		Obszar XII		Wynik surowy
	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	
0	0	0	0	0	0
1	2	0	18	0	1
2	12	0	46	0	2
3	33	4	66	3	3
4	57	8	79	6	4
5	78	15	88	13	5
6	87	35	94	25	6
7	91	60	97	38	7
8	96	79	98	53	8
9	99	92	100	68	9
10	100	96	100	84	10
11	100	99	100	96	11

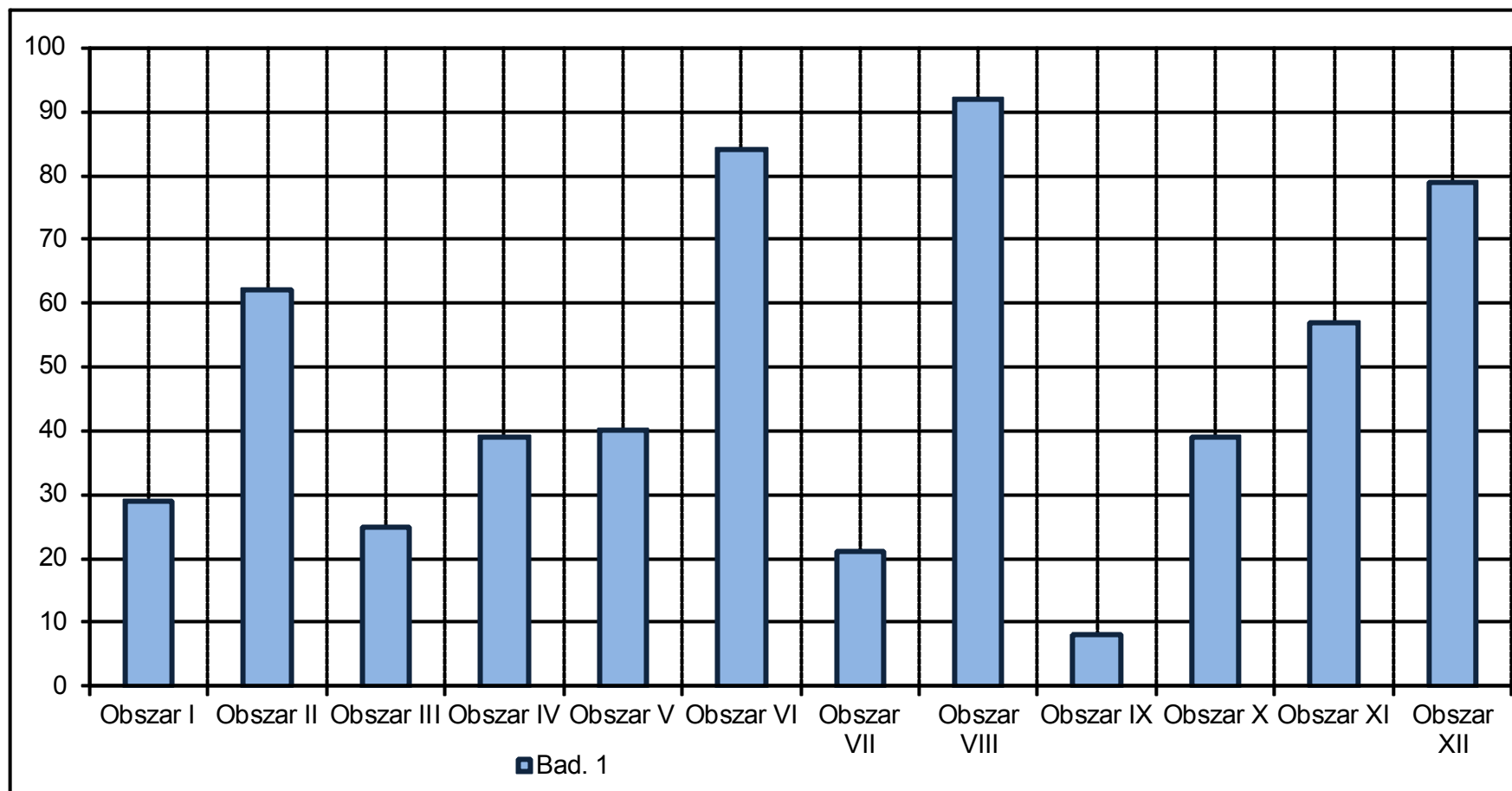
INWENTARZ PREFERENCJI CZYNNOŚCI ZAWODOWYCH OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ UMYSŁOWĄ

Przykładowy arkusz analizy ilościowej oraz interpretacji wyników

TABELA WYNIKÓW

Badanie	Wynik	Obszar I	Obszar II	Obszar III	Obszar IV	Obszar V	Obszar VI	Obszar VII	Obszar VIII	Obszar IX	Obszar X	Obszar XI	Obszar XII
Bad. 1.	Surowy	7	6	7	6	5	5	5	6	4	6	4	4
	Centyl	29	62	25	39	40	84	21	92	8	39	57	79
Bad. 2.	Surowy												
	Centyl												
Bad. 3.	Surowy												
	Centyl												

PROFIL WYNIKÓW

INTERPRETACJA

Tabela i wykres przedstawiają wyniki badania młodej kobiety, uczennicy II klasy szkoły przysposabiającej do zawodu w Krasnymstawie. Badana ma niepełnosprawność umysłową w

związane z tkaninami, papierem i tworzywami sztucznymi oraz żywnością, stopniu umiarkowanym.

Osoba badana przejawia szczególne preferencje wobec czynności z zakresu stolarstwa i pracy z drewnem (Obszar VIII), budowy i czynności wykończeniowych (Obszar VI) oraz prac związanych z samochodami i maszynami (Obszar XII). Badana lubi czynności związane z wytwarzaniem, obróbką i montażem przedmiotów wykonanych z drewna i wikliny, a także czynności związane z pracami budowlanymi, wykończeniowymi i remontowymi przy budowlach i traktach komunikacyjnych. Opisywana osoba preferuje również czynności związane z wytwarzaniem, naprawą, modernizacją i konserwacją maszyn, w tym również pojazdów.

Wyniki badania wskazują także na obszary czynności odrzucane przez osobę badaną. Należą do nich prace związane z krawiectwem, tkaniną i skórą (Obszar IX), papierem, ceramiką i tworzywami sztucznymi (Obszar VII) oraz prace w kuchni i związane z żywnością (Obszar III). Badana nie lubi czynności związanych z wytwarzaniem i obróbką przedmiotów wykonanych z materiałów tekstylnych i skóry, takich jak: proste prace krawieckie, kaletnicze, czy wyszywanie. Nie chciałaby również wykonywać czynności związanych z obróbką papieru, takich jak: kserowanie, bindowanie, drukowanie, czy laminowanie, klejenie pudełek kartonowych, a także wytwarzanie i ozdabianie wyrobów ceramicznych. Osoba badana nie lubi również czynności związanych z wytwarzaniem, przetwórstwem i ekspedycją żywności oraz obsługą konsumenta w zakładach żywienia.

Aby możliwe były pewne uogólnienia, należy sprawdzić spójność preferowanych przez osobę badaną obszarów. W przypadku opisywanej uczennicy widoczne są podobieństwa w preferowaniu i odrzucaniu pewnych obszarów czynności zawodowych. Preferencje badanej obejmują prace z przedmiotami, nie z ludźmi. Pomimo zróżnicowania materiałów, na których te prace są wykonywane, wszystkie mają charakter prac raczej cięższych, „konkretnych” w pewnym sensie. Z kolei odrzucane obszary obejmują podobnie prace z przedmiotami, ale lżejsze, nie wymagające tyle siły do ich wykonania.

W zasadzie można stwierdzić, że uczennica ma dosyć skryzalizowane preferencje czynności zawodowych badanej. Zwraca jednak uwagę, że nie przystają one do stereotypu płci – badana uczennica wybiera czynności bardziej traktowane jako „męskie”, niż „kobiece”.

Podsumowując należy zwrócić uwagę na preferencje badanej uczennicy w zakresie czynności związanych z zawodami „męskimi”, wymagającymi użycia siły i ukierunkowanymi na przedmioty. Odrzucane przez badaną są czynności związane z tkaninami, papierem i tworzywami sztucznymi oraz żywnością.

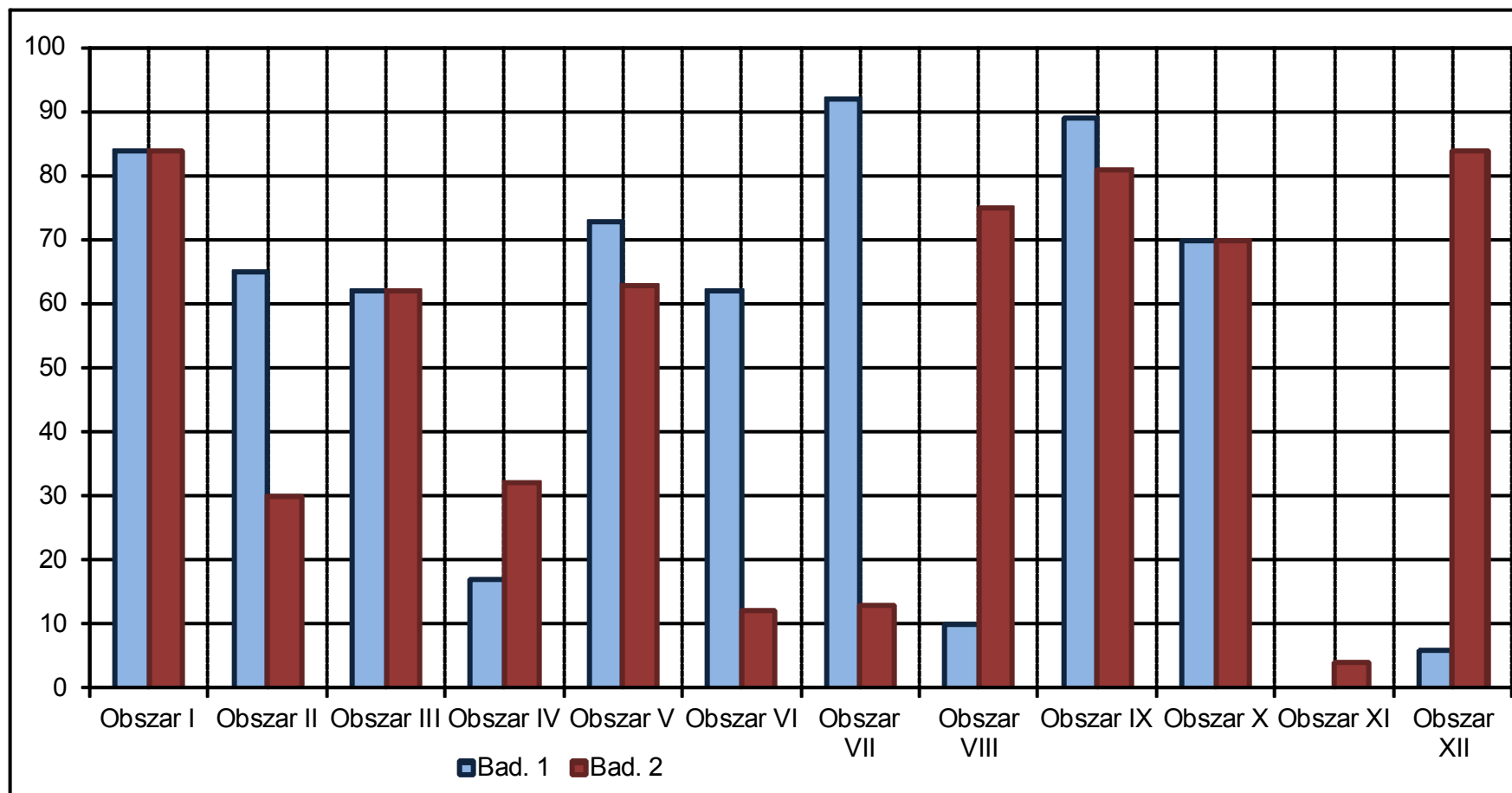
INWENTARZ PREFERENCJI CZYNNOŚCI ZAWODOWYCH OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ UMYSŁOWĄ

Przykładowy arkusz analizy ilościowej oraz interpretacji wyników

TABELA WYNIKÓW

Badanie	Wynik	Obszar I	Obszar II	Obszar III	Obszar IV	Obszar V	Obszar VI	Obszar VII	Obszar VIII	Obszar IX	Obszar X	Obszar XI	Obszar XII
Bad. 1.	Surowy	5	7	6	4	6	8	8	4	6	6	2	4
	Centyl	84	65	62	17	73	62	92	10	89	70	0	6
Bad. 2.	Surowy	5	5	6	5	5	5	3	8	5	6	3	10
	Centyl	84	30	62	32	63	12	13	75	81	70	4	84
Bad. 3.	Surowy												
	Centyl												

PROFIL WYNIKÓW

INTERPRETACJA

Tabela i wykres przedstawiają wyniki dwóch badań tej samej osoby, w odstępie około półrocznym. Osobą badaną jest młody mężczyzna, uczeń II klasy szkoły zawodowej w Krasnymstawie. Badany ma niepełnosprawność umysłową w stopniu lekkim.

Osoba badana przejawia szczególne preferencje wobec czynności z zakresu usług osobistych (Obszar I) oraz prac związanych z papierem, ceramiką i tworzywami sztucznymi (Obszar VII), a także krawiectwem, tkaniną i skórą (Obszar IX). Badany lubi czynności związane z usługami pielęgnacyjno-higienicznymi względem osób w różnym wieku, takie jak: pomoc przy czynnościach fryzjerskich i kosmetycznych oraz opieka nad małymi dziećmi bądź osobami w starszym wieku. Jego preferencje obejmują także czynności związane z obróbką papieru, takie jak: kserowanie, bindowanie, drukowanie, czy laminowanie, klejenie pudełek kartonowych, a także wytwarzanie i ozdabianie wyrobów ceramicznych. Osoba badana lubi również czynności związane z wytwarzaniem i obróbką przedmiotów wykonanych z materiałów tekstylnych i skóry, takie jak: proste prace krawieckie, kaletnicze, czy wyszywanie.

Wyniki uzyskane w badaniu wskazują także na obszary czynności odrzucanych przez badanego. Są to: prace związane z roślinami (Obszar IV), stolarstwem, drewnem i wikliną (Obszar VIII), a także prace przy samochodach i maszynach (Obszar XII) oraz prace w hurtowni i magazynie (Obszar XI). Opisywana osoba nie chciałaby wykonywać czynności związanych z uprawą i pielęgnacją roślin (tak użytkowych, jak również ozdobnych). Odrzuca także czynności związane z wytwarzaniem, obróbką, naprawą i konserwacją przedmiotów wykonanych z drewna i wikliny oraz maszyn i pojazdów. Osoba badana nie lubi wykonywania czynności związanych z przyjmowaniem, porządkowaniem i wydawaniem przedmiotów oraz transportem wewnętrznym w hurtowniach i magazynach.

Chcąc ująć ewentualne wspólne cechy preferencji opisywanej osoby należy sprawdzić na ile spójne są uzyskane przez nią wyniki. Wszystkie obszary czynności preferowanych przez badanego odbywają się raczej w pomieszczeniu niż na otwartym powietrzu. Stanowi to podobieństwo między wybranymi obszarami. Jednak w opisywanym profilu znajdujemy także pewną rozbieżność, która dotyczy preferowania z jednej strony czynności wykonywanych w bliskim kontakcie z ludźmi (czynności pielęgnacyjne różnego rodzaju), z drugiej zaś

czynności wykonywanych na przedmiotach i materiałach we względnym odizolowaniu od innych ludzi (prace przy krawiectwie oraz papierze i tworzywach sztucznych). Nie można oczywiście wykluczyć, że preferencje osoby badanej rzeczywiście mają taki charakter. Mogłoby się to wiązać z różnymi potrzebami osoby, zaspokajanymi w poszczególnych warunkach. Jednak należy także wziąć pod uwagę interpretację takiej rozbieżności jako braku spójności w wyborach osoby badanej. W takim wypadku wskazane byłoby skonfrontowanie deklarowanych preferencji z rzeczywistością w postaci zwiększenia zakresu doświadczeń w konkretnym obszarze czynności zawodowych. W opisywanym przypadku przyjęłoby to formę zalecenia zaangażowania badanego ucznia do różnych czynności związanych z opieką nad innymi osobami, ale także do czynności w ramach obróbki papieru, tworzyw oraz prac z tekstyliami i skórą.

Podsumowując badanie pierwsze należy zwrócić uwagę na preferencje badanego odnośnie czynności związanych z bliskim kontaktem z drugą osobą oraz czynności związanych z materiałami lekkimi (papier, tkanina) realizowane w pomieszczeniach. Taka konfiguracja preferencji wymaga weryfikacji w poszerzeniu doświadczeń osoby związanych z pracą w poszczególnych obszarach czynności.

W powtórnym badaniu nastąpiły zmiany w wynikach, które można widzieć jako efekt procesu krystalizacji preferencji poszczególnych obszarów przez badanego ucznia. Najbardziej zwracają uwagę zmiany w trzech obszarach czynności: związanych z samochodami i maszynami (Obszar XII) oraz z drewnem i stolarstwem (Obszar VIII – w tych dwóch obszarach nastąpiło odwrócenie wyników z niskich na wysokie), zaś trzeci obszar dotyczy prac z papierem i tworzywami sztucznymi (Obszar VII), w których wyniki zmieniły się w odwrotną stronę – z preferowanego, obszar ten stał się odrzucany przez osobę. Aktualnie, po drugim badaniu można widzieć względnie spójną grupę preferowanych przez badanego obszarów, obejmującą prace z samochodami, tkaninami i drewnem. Pomimo zróżnicowania materiałów, wszystkie te obszary odnoszą się do czynności wykonywanych na przedmiotach i materiałach we względnej izolacji od innych osób. Wciąż jednak pozostaje jeszcze jeden wyraźny obszar preferencji, jakim są czynności pielęgnacyjne. Widoczne jest zatem krystalizowanie się preferencji osoby, zapewne pod wpływem gromadzonego doświadczenia w różnych pracach. Jednak pewna rozbieżność jeszcze się pojawia i wymaga dalszej weryfikacji.